

INTONÁCIÓS TÍPUSHIBÁK A FŐISKOLAI HALLGATÓK OROSZ BESZÉDÉBEN

DR. PETŐ ZSIGMOND

(Közlésre érkezett: 1979. január 5.)

Az egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskola nyelvi laboratóriumában végzett mérés egyik célja az volt, hogy egzakt módszerek alkalmazásával megállapítsa a magyar anyanyelvűek orosz beszédében jelentkező tipikus intonációs hibákat.

A méréseket a hanglejtés tágabb értelmezése alapján végeztem, amely szerint a hanglejtés a beszéd hangmagasságának, hangerősségének, hangszínének és időtartamának változása.

A felmérésben az 1976/77-es tanév 23 elsőéves magyar–oroszos szakos hallgatója vett részt. A hallgatók teljesítményét írásban (stencilezett anyagon) és szóban (magnetofon szalagon) rögzítettem. A hallgatók írásbeli teljesítményéről az egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei XIV. sz. 235–248. o. számoltam be.

A szóbeli felmérés anyagát és a kontrollanyagot a mérés objektivitásának biztosítása érdekében az MTA Nyelvtudományi Intézete fonetikai laboratóriumában MINGOGRAF segítségével dolgoztam fel. A mérés komplexitását azzal igyekeztem növelni, hogy a MINGOGRAF által készült felvételek akusztikai paramétereit kiegészítettem és összevettem a hallás útján észleltekkel.

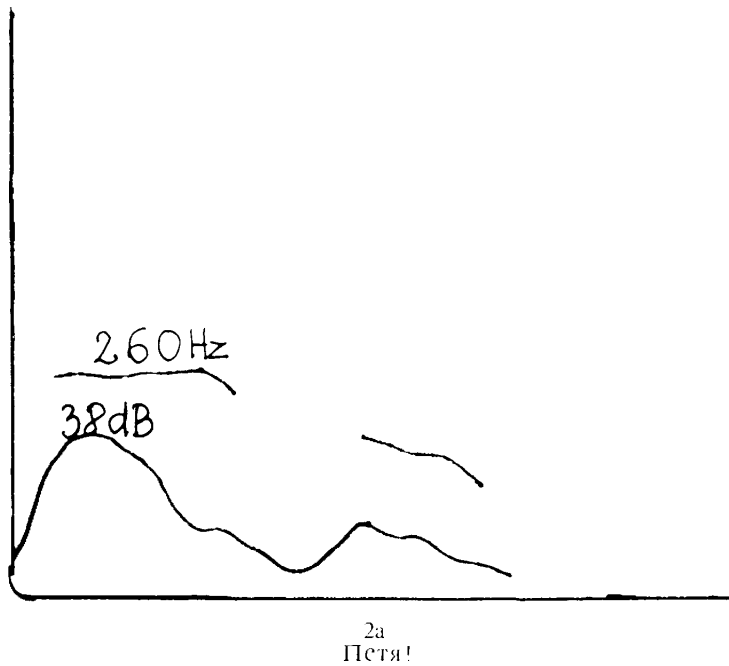
A felmérés során a hallgatók által összesen 989 egyszintagmás mondat intonálását elemeztem. Ebből az IK–1 típushoz 368,
az IK–2 típushoz 92
az IK–2a típushoz 92
az IK–3 típushoz 437 mondat tartozott.

Az esetek döntő többségében azonos kijelentő (IK–1) és felszólító (IK–2a): kijelentő (IK–1) és kérdőszó nélküli kérdő mondatok (IK–3) akusztikai paramétereit vizsgáltam és hasonlítottam össze. Tapasztalatom szerint a vizsgált mondattípusoknak kiemelkedő kommunikációs funkciójuk van, s itt figyelhető meg a legtöbb intonációs típushiba is. Dolgozatomban ezúttal az egyszintagmás felszólító (IK–2a), kijelentő (IK–1) és a kérdőszó nélküli kérdő mondatok (IK–3) intonálása közben előforduló típushibák elemzésével és csoportosításával foglalkozom.

Az orosz anyanyelvi bemondók hanglejtésének elemzéséből megállapítható, hogy az IK–2a intonációs típusnál (például megszólításkor: *Петя!*) a domináló mondatfonetikai eszköz a hangmagasság, a hangerő és az időtartam másodlagos. (1)

Érdeemes külön vizsgálni az egyszavas (*Петя!*) és a kétszavas (*Дмитрий Иванович!*) felszólító mondatokat, mert az azonos hibákon túl találunk eltéréket is.

A 46 egyszavas felszólító mondat komplex vizsgálata alapján megállapítható, hogy közülük 18 (39%) hibás hanglejtésű.

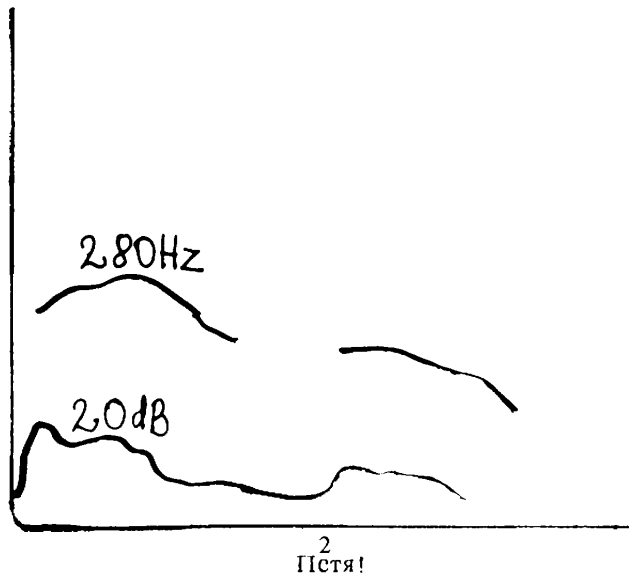

Hibatípusok:

14 (30%) a kérdőszavas kérdő mondatok (IK-2) hanglejtésével intonált mondatok száma.

A hangmagasság helyett a hangerő a domináló mondatfonetikai eszköz. Ezeknél a mondatoknál az érzelmi színezet is elmarad.

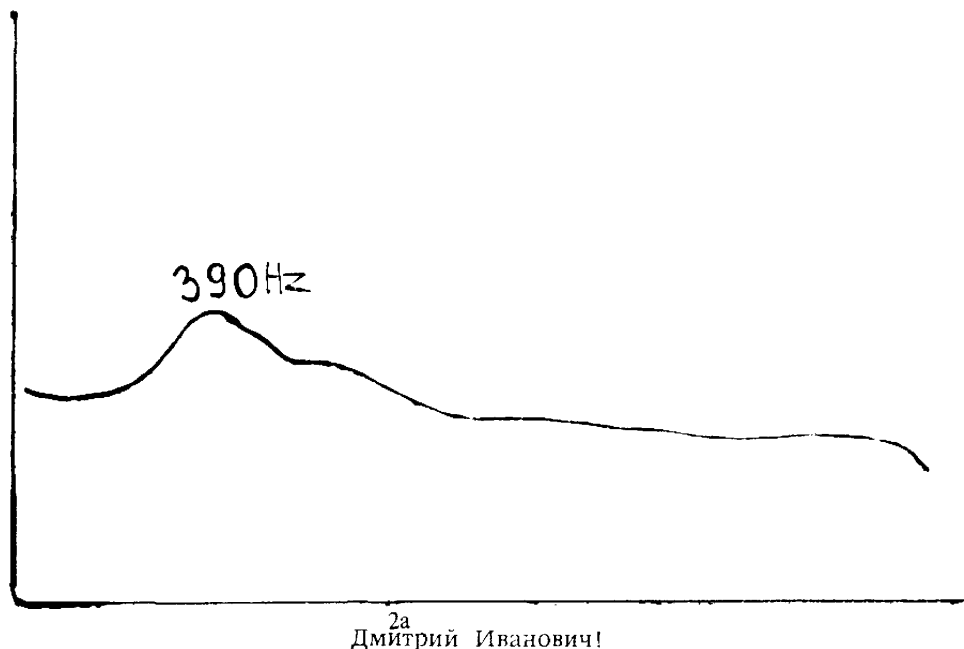
A többi 4 mondat (9%) hanglejtése átmeneti típust alkot, mert ezeknél a mondatfonetikai eszközök (hangmagasság, hangerő és időtartam) arányosan nőnek.

Ezekben a mondatokban tehát nem lehet kiemelni egy domináló mondatfonetikai eszközt. Ez azzal magyarázható, hogy az adott jártasság, készség még nincs az automatizáltság fokán.

A 46 kétszavas felszólító mondatból csak 3 hanglejtése hibátlan.

33 mondatban (72%) tapasztalható, hogy a mondat hangsúly az első szóra kerül, ami a magyar nyelv interferenciás hatásával magyarázható. Ezek a mondatok IK-2a (3. ábra), vagy IK-2 intonációs típusal realizálódnak.

A többi 10 mondat akusztikai paraméterei az IK-2 típusal egyeznek meg, vagy hanglejtésük a kijelentő mondatok dallamvonalát követik, illetve mondat hangsúly tévesztésről van szó.

Az azonos kijelentő (IK-1) és kérdőszó nélküli (IK-3) kérdő mondatokat a hallgatók értelmezésük szerint intonálhatták.

Például:

Он тракторист.

Он тракторист?

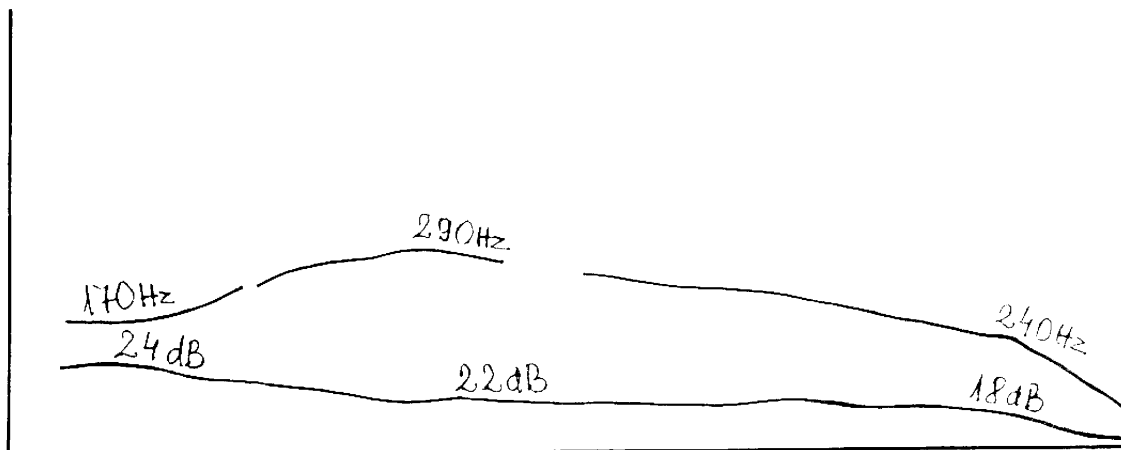
A szöveggörnyezet hiánya indokoltá tette volna a frázishangsúly használatát, amely az orosz kijelentő mondatok döntő többségénél az utolsó szó hangsúlyos szótagjára kerül. Ezzel a feladattal jól kiszűrhetők a magyar anyanyelvűek orosz beszédében jelentkező típushibák, s itt figyelhető meg legjobban a magyar hanglejtés interferenciájának mértéke is.

A kijelentő mondatok elemzéséből kiderül, hogy ezen mondatok intonálásakor a hangmagasság a domináló mondatfonetikai eszköz. A tonémában a hangmagasság a közép-vonal alá ereszkedik, s ez a tendencia folytatódik a hangsúly utáni részben is. A kiejtés időtartama hosszabb, mint az azonos kérdőszó nélküli kérdőmondatoké (2).

A kérdőszó nélküli kérdőmondatokban a hangmagasság és az időtartam együttesen alkotja a domináló mondatfonetikai eszközt. A hangmagasság jelentősen megnövekszik (szökik) a tonémában, majd esik. A beszédtempó bizonyos mértékű felgyorsulása követ-

keztében az időtartam csökken a kijelentő mondatokéhoz képest. (3). A hangmagasság és a hangerősség mérése mindig azonos ponton történt. Az esetek döntő többségében a mérés a szavak hangsúlyos szótagjában történt, vagy ahol a hanglejtés szempontjából jelentős változást észleltem (pl. mondathangsúlytévésztes). Összesen 276–276 azonos kijelentő és kérdőszó nélküli kérdőmondat elemzési eredményeit tesszük közzé.

Már említettük (az orosz anyanyelvi bemondók akusztikai paraméterei is ezt bizonyítják), hogy a kijelentő mondatokat frázishangsúllyal kellett volna intonálni (4). Az elemzéskor azonban kiderült, hogy csak 83 mondat (30%) intonálására jellemző a frázishangsúly.

1
Его родители музыканты.

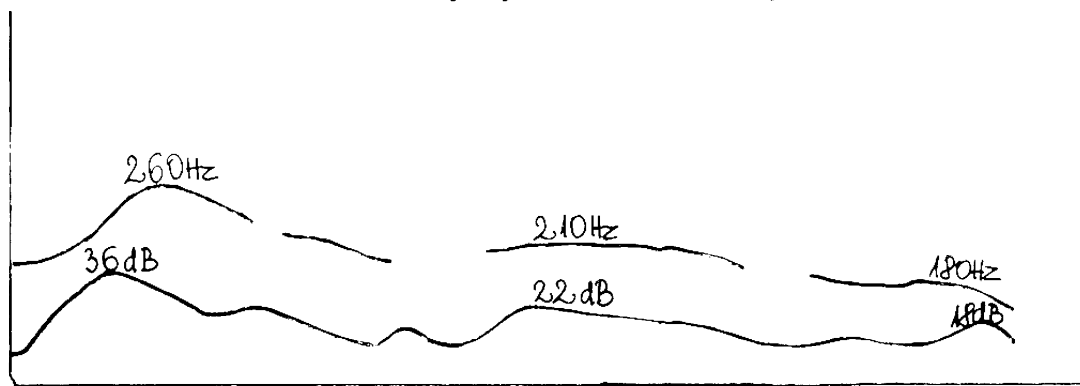
A tonémában a hangmagasság 240 Hz (a frázis többi pontján (170–290–240 Hz), a hangerő 18 dB (a frázis többi pontján 24–22–18 dB.)

104 (38%) azoknak a mondatoknak a száma, amelyeket az IK-2-re jellemző logikai hangsúllyal intonáltak (a hangerő a domináló mondatfonetikai eszköz).

Például:

Вера поступила в институт.

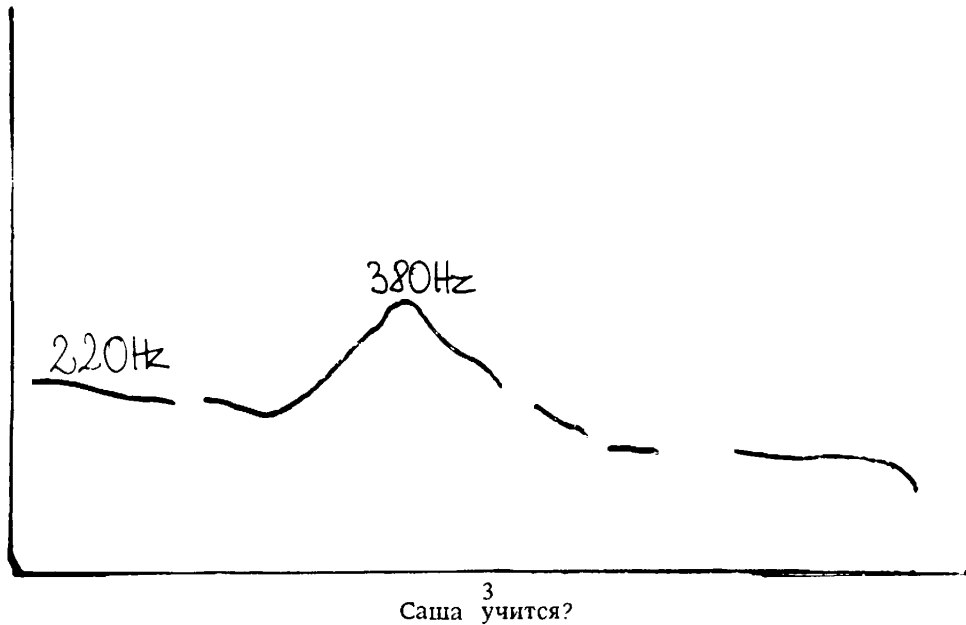
A tonémában a hangerő 36 dB (a frázis többi pontján 36–22, 18 dB), a hangmagasság 260 Hz (a frázis többi pontján 260–210–180 Hz).

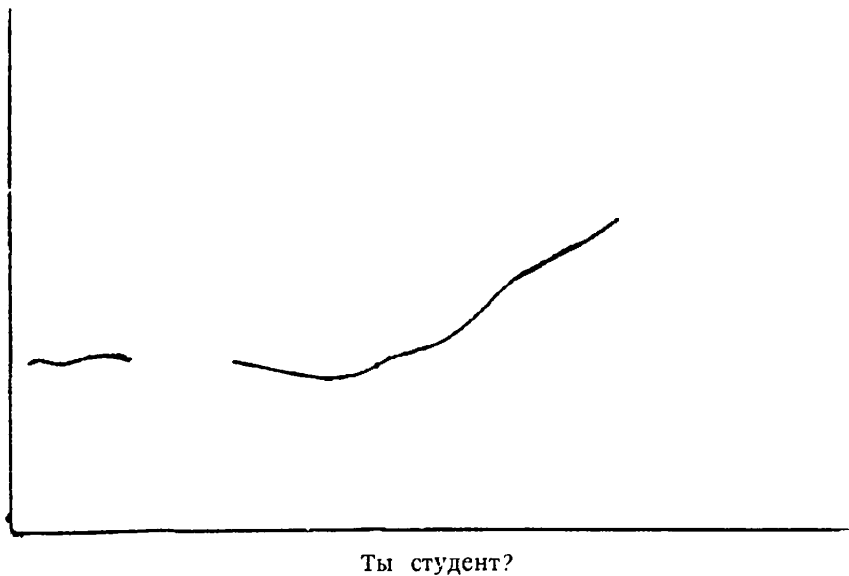
2
Вера поступила в институт.

Érdeemes megnézni, hogy hány mondat első szaván található a mondathangsúly. Ez a jelenség a mondatok 47%-ánál (131 mondatban) mutatható ki, mely nagyrészt a magyar nyelv hatásával magyarázható. Hiszen a felülről indított és mélyre érkező hanglejtés általában a magyar kijelentő mondatok jellemzője, s egyben a magyar beszédé is.

A kérdőszó nélküli kérdő mondatok közül 159-et (58%) intonáltak helyesen a hallgatók.

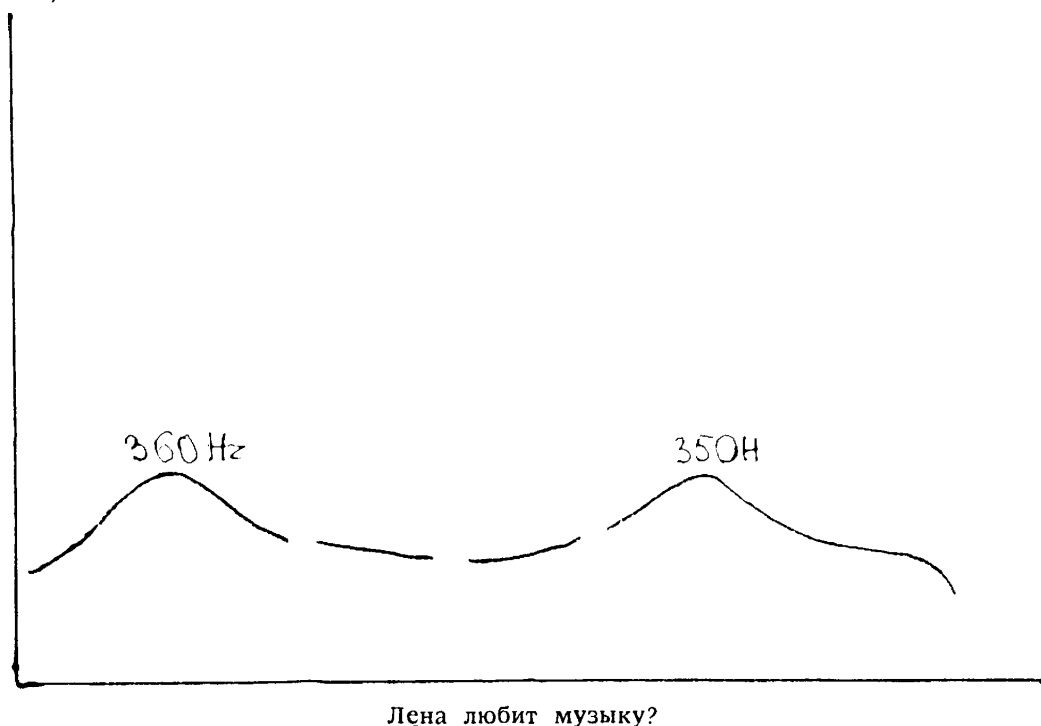

40 (14%) azoknak a mondatoknak a száma, amelyeknél szökőzárt tapasztaltam. Ezt a magyar nyelv hanglejtésének (hibás hanglejtésének) interferenciás hatásával lehet magyarázni.

13%-ra (35 mondat) tehető a hangsúlytévesztéssel intonált mondatok száma, mely az intonációs kép torzulásához vezet.

27 mondatban (10%) két mondathangsúly is kimutatható. Egyszintagmás kérdőmondatokkal pedig egyszerre csak egy dolgot kérdezhetünk (egy intonációs központ lehet).

A többi hiba már nem tekinthető típushibának.

Anyanyelvi bemondók és a hallgatók beszédtempója

1. táblázat

	ABFIT OR msec	%-ban	HÁFIT msec	MR %-ban
1. Он тракторист. Он тракторист?	850		877	
	750	88	850	96
2. Саша учится. Саша учится?	870		1053	
	770	88	1034	98
3. Тамара работает на заводе. Тамара работает на заводе?	1630		1858	
	1590	97	1831	98
4. Его сын кончил школу. Его сын кончил школу?	1700		1763	
	1510	88	1658	94
5. Вера поступила в институт. Вера поступила в институт?	1730		1727	
	1630	94	1663	96
6. Его друг машинист. Его друг машинист?	1200		1256	
	1110	92	1184	94

	ABFIT OR		HÁFIT	MR
	msec	%-ban		
7. Её брат тракторист. Её брат тракторист?	1450		1256	
	1280	86	1243	98
8. Их мать геолог. Их мать геолог?	1220		1218	
	1090	89	1140	93
9. Его родители музыканты. Его родители музыканты?	1510		1828	
	1390	87	1761	96
10. Лена любит музыку. Лена любит музыку?	1550		1432	
	1370	88	1359	94
11. Твой друг говорит по-русски. Твой друг говорит по-русски?	1760		1759	
	1620	92	1740	99
12. Её подруга учится. Её подруга учится?	1860		1590	
	1650	88	1531	96

Az anyanyelvi bemozdók beszédtempójáról megállapítható, hogy a kérdő mondatok minden esetben rövidebbek, mint az azonos kijelentő mondatok. A kérdő mondatok 86–97% között realizálódnak, ha a kijelentő mondatok időtartamát 100%-nak vesszük. A hallgatók esetében ez az arányszám (23 hallgató átlagában) már csak 93–99% között alakul (lásd: 1. táblázat). Még nagyobb eltérés tapasztalható, ha egyenként vizsgáljuk a hallgatók ilyen jellegű paramétereit. A mondatok nagy részénél (40–50%) megnő, vagy azonos a kérdő mondatok időtartama. Ez azzal magyarázható, hogy redukció foka nem kielégítő, a mondat hangsúlyos szótag időtartama indokolatlanul megnövekszik.

Az előforduló hibákat így két csoportba lehet osztani:

I. Típushibák

1. IK–2a helyett IK–2-t használnak megszólításkor,
2. frázishangsúly helyett a logikai hangsúly különböző variációit használják,
3. a kijelentő mondatok jelentős részénél a mondat hangsúly a frázis elejére tolik át,
4. az IK–3-as típusnál szökőzár,
5. a nem teljes redukció.
6. az időtartam indokolatlan növekedése az IK–3-as típusnál.

II. Készségek, jártasságok nem megfelelő szintje

Az adott jártasság, készség nincs még az automatizáltság fokán, vagy rosszul rögződött (szóhangsúly tévesztés, az orosz nyelv hanglejtésére jellemző intonációs készségek hiánya stb.)

Rövidítések jegyzéke

ABFIT	anyanyelvi bemozdók frázis időtartama
OR	orosz realizációja
HÁFIT	hallgatók átlag frázis időtartama
MR	magyar realizációja

[1] Pető Zsigmond: Intonációs készségek mérése. Bölcsészdoktori disszertáció. 5. o. 1978.
[2]; [3]; [4] lásd [1] 32, 33, 34, 35. o.

Типичные интонационные ошибки в русской речи венгерских студентов

Д-р Жигмонд Пете

Автор статьи поставил цель-определить типичные интонационные ошибки в русской речи венгерских студентов. Магнитофонные записи были обработаны в экспериментальной фонстической лаборатории А. Н. Венгрии.

Можно выделить следующие ошибки:

1. Употребление ИК—2 при обращении вместо ИК—2а.
2. Вместо фразового ударения употребляются различные вариации логического ударения.
3. В большинстве случаев в повествовательных предложениях ударение предложения перемещается на первое слово фразы.
4. В вопросительных предложениях без вопросительного слова типа ИК—3 наблюдается повышение тона на ударной части в конце фразы.
5. Неполная редукция.
6. Неоправданное увеличение длительности у типа ИК—1, и ИК—3.

Также замечены ошибки, наблюдаемые при недостаточной автоматизации навыков.